

„ZA RUBIKONEM TRZYDZIESTKI ZACZYNAJĄ SIĘ INNE SPRAWY”. SŁOWEŃSKA KONTESTACJA 1968–1972 I JEJ BOHATEROWIE PO LATACH

Grzegorz Skrukwa

Institut Wschodni
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza
w Poznaniu

W 1982 roku w serii „Biblioteka Teorii Rewolucyjnej”, której logo bynajmniej nie była czerwona gwiazda ani twarz Karola Marksa, lecz sympatyczny kret (krt – Knjižnica revoliucionarne teorije), została wydana edycja dokumentów studenckiego ruchu w Słowenii lat 1968–1972. Ciril Baškovič, Pavel Gantar, Marjan Pungartnik i Pavel Zgaga, którzy kilkanaście lat wcześniej sami byli liderami ruchu, w przedmowie napisali: „Generacja studencka, która wykrzykiwała hasło *Don't trust the man over thirty!*, dziś już w całości przekroczyła Rubikon trzydziestki. Wolny uniwersytet, aktywna społeczność studencka, samostwarzanie się, *make love not war*, krytyka wszystkiego zastanego – wszystkie te hasła razem ze

Studentem-Rewolucyjnym-Podmiotem wiszą dziś jak suszone figi, nanizane pomyłkowo jakąś niewidzialną ręką na czerwoną nici historii, i leżą dziś jak jakiś piękny naszyjnik, przechowany niczym pamiątnik ze szkoły podstawowej, w szkatułce. Wszyscy wiedzą, co w niej jest, i zapewniają: «Nasze stanowisko na ten temat jest jasne». Po drugiej stronie Rubikonu zaczynają się inne sprawy”¹.

Publikacja ta ukazała się już zakończonym zdominowanych przez neoautorytarny wariant titoizmu słoweńskich „szarych i ciężkich” lat 70.² System polityczny

¹ C. Baškovič, P. Gantar, M. Pungartnik, P. Zgaga, *Prispevki za marksistično kritiko novejšje slovenske zgodovine*, [w:] eidem (red.), *Študentsko gibanje 1968/72*, Ljubljana 1982, s. VII.

² P. Štih, V. Simoniti, P. Vodopivec, *Slovenska zgodovina. Družba – politika – kultura*, Ljubljana 2008, s. 466.

i gospodarczy Jugosławii stawał się coraz bardziej dysfunkcyjny. W Słowenii narastała nowa fala kontestacji i kontrkultury. W tym samym 1982 roku odbyły się pierwsze publiczne koncerty zespołu Laibach, fundamentu subwersywnego ruchu artystycznego Neue Slowenische Kunst. Również w 1982 roku ukazał się pierwszy numer czasopisma „Nova revija”, w którym później, w słynnym numerze 57. w 1987 roku, zostanie nakreślony zarys słoweńskiego „projektu niepodległość”. Współautorem i redaktorem tego numeru będzie Dimitrij Rupel – jeden z liderów ruchu studenckiego w 1968 roku³. Mladen Dolar, wówczas aktywista skrajnie lewicowego skrzydła, dziś radykalny filozof i psychoanalityk, w 1971 roku napisał o nim: „widzę «weterana» naszego ruchu studenckiego, Dimitrija Rupela, jak chodzi po świecie odprasowany i w krawacie, pisze artykuły w mariborskim «Večere» i wyjeżdża do Ameryki”⁴. Dziś już wszyscy liderzy słoweńskiej kontestacji znajdują się daleko za „Rubikonem 30” i w zupełnie innych miejscach niż wtedy.

Druga połowa lat 60. w Socjalistycznej Słowenii była okresem, gdy „ludzie wierzyli w Tito, w samozarządzanie i niezaangażowanie, ale także w pralki, lodówki, telewizory i inne atrybuty społeczeństwa konsumpcyjnego”⁵. Były to czasy

powszechnej motoryzacji, pierwszych supermarketów, wycieczek zakupowych do Triestu, muzyki estradowej królującej w radiu i telewizji, początków rock’n’rolla. Partia (formalnie: Związek Komunistów) zachowywała monopol władzy politycznej oraz ceremonialnej i normatywnej organizacji życia publicznego, ale zarzuciła zamiar kulturowej unifikacji społeczeństwa. Od 1967 roku w Słowenii panował „liberalizm” związany z ekipą premiera Stane Kavčiča. Priorytet zyskiwały sfery inne niż przemysł: transport, bankowość, turystyka i hotelarstwo. Kavčič dążył także do zaspokojenia aspiracji narodowych Słoweńców w obszarze kultury i tożsamości.

Pod powierzchnią dobrobytu i liberalizacji kryły się jednak problemy i napięcia. Spokój społeczny był osiąganym w dużym stopniu przez wysyłanie górników do RFN. Narastało rozwarstwienie materialne. Młodzi ludzie, wchodząc w dorosłe życie, zderzali się z systemem kumoterstwa i protekcji oraz pokoleniowych blokad awansu. Studentów na Uniwersytecie Lublańskim (do 1975 r. jedynym w republice) było coraz więcej, ale miejsc w akademikach nie przybywało, a w niektórych z nich panował niemal koszarowy reżim. Ogólnokrajowy Związek Studentów Jugosławii był scentralizowany i skostniały.

Władze nakreśliły listę obszarów zakazanych dla aktywności studenckiej: wszelkie kontakty z „klerykałami”, z antykomunistyczną emigracją oraz z potępionymi frakcjonistami wewnątrzpartyjnymi⁶. Jednak to, czego nie zabroniono, było tolerowane. Od około 1965 roku na łamach studenckiego czasopisma „Tribuna” pojawiało się coraz więcej krytycznych analiz sytuacji. Od 1966 roku działała w Lublanie konceptualistyczna grupa artystyczna OHO, a od 1967 sytuacjonistyczna Grupa 441⁷. Bar Šumi, w którym rezydowali awangardowi artyści i hipisi,

³ Dimitrij Rupel – ur. 1946, literaturoznawca i socjolog, ukończył Uniwersytet Lublański w 1970 r., w 1976 uzyskał doktorat w USA. W okresie ruchu studenckiego m.in. redaktor pisma „Tribuna” i studencki kandydat na posła republikańskiego. Jeden z czołowych działaczy ruchu demokratycznego w latach 80., minister spraw zagranicznych Słowenii w latach 1990–1993 i 2000–2008 (z przerwami), burmistrz Lublany w latach 1994–1997.

⁴ M. Dolar, *Prove Yourself Alive*, „Tribuna”, 10.10.1971, za: C. Baškovič i in., *Študentsko gibanje...*, s. 224. Mladen Dolar – ur. 1951, aktywista ruchu studenckiego, m.in. Ruchu 13 Listopada, filozof, współzałożyciel wraz ze Slavojem Žižkiem i Rašklem Močnikiem tzw. lublańskiej szkoły psychoanalitycznej (lublańskiej szkoły lacanowskiej).

⁵ B. Repe, *The Influence of Shopping Tourism on Cultural Changes and the Way of Life in Slovenia after World War II*, [w:] idem, *Slovene History – 20th Century. Selected Articles Written by Dr. Božo Repe*, Ljubljana 2005, s. 49. Niezaangażowanie – chodzi o przywódczą rolę Jugosławii w Ruchu Państw Niezaangażowanych.

⁶ F. Pivec, *Osamosvajanje študentske skupnosti. Slovensko študentsko gibanje v šestdesetih letih*, [w:] Z. Čepič (red.), *Slovenija – Jugoslavija, krize in reforme 1968/1988*, Ljubljana 2010, s. 295–296.

⁷ Później kolejno zmieniła nazwy na: Grupa 442, Grupa 443, wreszcie w 1970 r. przekształciła się w Teatr Pupilija Ferkeverk.

nabrał statusu kultowego⁸. W marcu 1967 roku w „Tribunie” opublikowano wiersze *Sovražim* (Nienawidzę) i *Cenim* (Doceniam) autorstwa Chubby’ego (Vojina Kovača, 1949–1985), pioniera happeningu i subkultury hipisowskiej w Słowenii:

„Nienawidzę
Nienawidzę ludzi bez kręgosłupa / atlasu geograficznego / ofert matrymonialnych / filmów kowbojskich / tłustych włosów / otwartych drzwi / was / waszego stosunku do nas / waszych łysin / waszego prymitywizmu / waszych kazań / waszych idoli / waszego standardu / waszych morałów / waszego wychowania / waszych problemów / waszych kurew / waszych tańców / sosu pomidorowego / i tria slak”⁹.

„Doceniam
Doceniam the beatles / the beatles / the beatles / the beatles / the beatles / the beatles / the beatles / the beatles / antoina / dylana / donovana / provosów / i eduarda”¹⁰.

W takich okolicznościach komunikat, że dwa lub trzy akademiki w Lublanie mają zostać zamienione na lato na hostele dla turystów, a opłaty dla studentów mają wzro-

snąć, stał się iskrą wywołującą pożar. Dni od 30 maja do 6 czerwca 1968 roku nazwano potem „gorącym tygodniem”. Zaczął się on od powstania komitetów w akademikach, a zakończył kilkutyśieczną manifestacją, podczas której rozmowę ze studentami podjął wicepremier republiki France Hočevár. Postulaty studentów lublańskich były lewicowo-egalitarne, a pierwszy brzmiał: „Niech studiują dzieci biednych, a nie tylko bogatych rodzin”.

Tymczasem inwazja armii Układu Warszawskiego na Czechosłowację w sierpniu 1968 roku zaniepokoiła kierownictwo Jugosławii. Szef partii na Uniwersytecie, Stane Dolanc, notabene wkrótce jeden z czołowych „twardogłowych” w systemie władzy, pochwalił studentów za gotowość „obrony naszego systemu społecznego przed sowieckimi bagnietami”¹¹. Ruch studencki nie został stłumiony. Lata 1968–1969 nazwano potem jego „okresem syndykalistycznym”¹². W listopadzie 1968 roku powstał niezależny Związek Studentów Szkół Wyższych Lublany (SŠVZL). Założono też Radio Študent oraz niezależne Studenckie Centrum Kulturalne (ŠKUC).

Jesienią 1968 roku w „Tribunie” pojawiło się kilka *manifestów rewolucji kulturalnej*¹³. Chubby wezwał do ustanowienia „dyktatury lumpenproletariatu, prostytutek, włóczęgów i innych zdeklasowanych elementów”¹⁴. Opublikowano też poemat Iva Svetiny (Grupa 442) *Slovenska apokalipsa*, groteskową trawestację mitu partyzanckiego¹⁵. Grupa 12 zasłużonych literatów słoweńskich zareagowała, ogłaszając kontrmanifest *Demokracija tak, rozkład nie!* wzywający

⁸ N. Krajčinović, *Šumi, lokal velikih emocij in številnih spominov*, 23.02.2013, <http://www.delo.si/novice/ljubljana/sumi-lokal-velikih-emocij-in-shtevilnih-spominov.html> (1.02.2018); *Šumi in šumijevci*, http://www.mladinsko.com/data/upload/sumi_in_sumijevci.pdf (1.02.2018).

⁹ Chubby, *Sovražim*, „Tribuna”, 8.03.1967, s. 6. Trio Slak (Ansambel Lojzeta Slaka, 1964–2011) – jeden z czołowych zespołów akordeonowej „muzyki ludowo-rozrywkowej” (*narodnozabavna glasba*) opartej na brzmieniach polki i sztajerka. Jego lider Lojze Slak jest dziś uważany za ikoniczną postać kultury słoweńskiej w XX w. Współczesny badacz subkultury Gregor Tomc zwraca uwagę, że zarówno *narodnozabavna glasba*, jak i rock rozwijały się w Słowenii bez wsparcia państwowego monopolu nagraniowego i radiowo-telewizyjnego oraz przy całkowitym ignorowaniu ze strony świata kultury wysokiej i profesjonalnych krytyków kultury (G. Tomc, *Pop mladina. Primerjava kulturnih študij mladinskih subkultur v Veliki Britaniji in Sloveniji v 20. stoletju*, „Teorija in Praksa” 2–3/2014, s. 315). Por. polskie dyskusje o disco polo, w porównaniu z którym zresztą słoweńska muzyka akordeonowa ma o wiele starsze tradycje i wymaga znacznie wyższego warsztatu artystycznego.

¹⁰ Chubby, *Cenim*, ibidem; Antoine – wł. Pierre Antoine Muraccioli, ur. 1944, francuski piosenkarz folk-rockowy; Donovan – wł. Donovan Philips Leitch, ur. 1946, szkocki piosenkarz folkowy i rockowy; Provisi – holenderski ruch kontrkulturowy w latach 1965–1967. Eduard (sic!) – prawdopodobnie ironiczna aluzja do Edvarda Kardelja (1910–1979), działacza komunistycznego, głównego teoretyka ideologii w Socjalistycznej Jugosławii, mającego ogromny wpływ na sprawę Słowenii.

¹¹ *Razgovor z Stanetom Dolancem, političnim sekretarjem komitetja UK ZKS*, „Tribuna”, 9.10.1968, s. 18. Stane Dolanc (1925–1999) – partyzant, następnie oficer kontrwywiadu i działacz partyjny. W 1968 sekretarz polityczny Komitetu Konferencji Uniwersyteckiej Związku Komunistów Słowenii. W latach 70. i 80. zajmował wysokie stanowiska w aparacie partyjnym i państwowym Jugosławii, współtwórca antyliberalnej czystki w latach 1971–1972.

¹² Autorami periodyczacji dzielącej ruch na trzy etapy są redaktorzy tomu z 1982: *Prispevki za...*, s. XXXVIII–XLI.

¹³ D. Rupel, M. Švabič, *Manifest. Nova smer v slovenski književnosti – Protestno pisanje, politina književnost, proletarska kultura*, „Tribuna”, 9.10.1968, s. 11.

¹⁴ V. Kovač „Chubby”, *Manifest kulturne revolucije*, ibidem, s. 2.

¹⁵ I. Svetina, *Slovenska apokalipsa*, „Tribuna”, 23.10.1968, s. 10.

do powrotu do klasycznej estetyki modernizmu. Jednak 29 października 1969 roku na Festiwalu Lublana została wystawiona sztuka Grupy 443 *Pupilijska, papa Pupilo pa Pupilčki*: synteza happeningu, body artu, performansu, improwizacji, tańca nowoczesnego i kabaretu. Szokująca była przede wszystkim treść: lesbijski erotyzm, onanizm, nagość, horoskopy, reklamy, tańce ludowe, bogoojczyźniane wiersze z XIX wieku, wiersze Majakowskiego, Biblia po hebrajsku oraz flagi Socjalistycznej Słowenii i Socjalistycznej Jugosławii. Największym szokiem jednak okazało się zabicie żywej białej kury. Po dwóch przedstawieniach sztukę zdjęto z programu festiwalu, ale w latach 1969–1970 była wystawiana w różnych miastach w kampusach uniwersyteckich, teatrach amatorskich, a nawet w Domu Jugosłowiańskiej Armii Ludowej w Mariborze¹⁶.

Lata 1970–1971 były „okresem radykalizacji”. Narastały rozbieżności między Komitetem Wykonawczym SŠLVZ a grupami działającymi pod parasolem Związku, takimi jak komitety akcyjne, wolne katedry, trybuny publiczne i tym podobne. Aktywność coraz bardziej kierowała się w stronę „problemów globalnych”. W dniu 14 maja 1970 roku z poparciem rektora Uniwersytetu odbyła się manifestacja przeciw dyktaturze „czarnych pułkowników” w Grecji. Gniew studentów zwrócił się jednak głównie przeciw USA i ZSRR, skandowano „Yankee go home, Ruski domov!”, spalono flagi amerykańskie i radzieckie¹⁷. W tym samym roku w miejscowości Tacen pod Lublaną powstała komuna hipisowska G-7, inspirowana kontaktami z holenderskimi kabouterami¹⁸. Stała się ona także punk-

tem na *hippie trail* wiodącym z Zachodu do Indii, Nepalu i Pakistanu. W Słowenii nie mogła jednak rozkwitnąć hipisowska kultura narkotykowa, gdyż dostęp do narkotyków był bardzo trudny, stąd grafik Kostja Gatnik napisał autoironicznie: „Nie potrzebujemy LSD / nie potrzebujemy Marianny / z jedną flaszką sznapsa / mamy odloty w Lublanie”¹⁹.

Pod koniec 1970 roku studenci wystąpili w obronie dyskryminowanej mniejszości słoweńskiej w Austrii (Karyntii) i Trieście²⁰. Władze zaniepokoiły się wtedy pojawieniem się w ruchu studenckim tak zwanej Grupy IV Bloku (S4B) skupiającej „elementy nacjonalistyczne i katolickie” oraz powrotem starego hasła „Cudzego nie chcemy, swego nie damy” z czasów konfliktu o granice z Włochami i Austrią tuż po drugiej wojnie światowej. Jego autorem miał być sam Tito, ale w 1968 roku zarówno władzom, jak i lewicowym liderom studenckim wydawało się niebezpiecznie nacjonalistyczne²¹.

W dniu 14 kwietnia 1971 roku studenci protestowali przeciw przelotowemu ruchowi drogowemu na ulicy Askerčevej, przy której znajduje się Wydział Filozoficzny. Była to pierwsza akcja w duchu „zielonym” oraz pierwsza, podczas której doszło do starć z policją. Aresztowany został wówczas poeta z Grupy 443, Milan Jesih, a 8 maja policja zatrzymała studenta Frane Adama za transparent wzywający do „guerilli”. Od 26 maja do 2 czerwca trwał strajk okupacyjny Wydziału Filozoficznego, podczas którego próbowano tworzyć „wolny uniwersytet”. Strajk był kilkudniową „żywą utopią” i apogeum studenckiego buntu²².

¹⁶ G. Troha, *Truplo bele kokoši*, „Filozofski vestnik” 3/2012, s. 127–134; *Pupilijska, papa Pupilo and the Pupilceks – 1969*, 2009, <http://www.perfomap.de/map1/iii.-kuenstlerische-praxis-als-forschung/pupilijska-papa-pupilo-reconstruction/pupilijska-papa-pupilo-and-the-pupilceks> (1.02.2018); M. Špiler, *Gledališče Pupilije Ferkeverk: gledališki hepening, performativni obrat in smrt literarnega gledališča*, Ljubljana 2010, s. 70–80, praca dyplomowa, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za slovenistiko, http://www.slov.si/dipl/spiler_mina.pdf (1.02.2018).

¹⁷ *Študentsko gibanje...*, s. 83–92; por. D. Štrajn, *Kako rozumeti študentska gibanja?*, „Zgodovina v šoli” 3–4/2008, s. 5.

¹⁸ *Študentsko gibanje...*, s. 366–367. Kabouters („krasnoludki”) – anarchistyczno-hipisowski ruch aktywny w Amsterdamie od 1970 r.

¹⁹ G. Tomc, *A Tale of Two Subcultures: A Comparative Analysis of Hippie and Punk Subcultures in Slovenia*, [w:] B. Luthar, M. Pušnik (red.), *Remembering Utopia: The Culture of Everyday Life in Socialist Yugoslavia*, Washington 2010, s. 171.

²⁰ W 1947 r. zostało ustanowione Wolne Terytorium Triest. Jego część zachodnia z samym Triestem (Strefa A) znajdowała się pod amerykańsko-brytyjską administracją wojskową, a wschodnia (Strefa B) pod wojskową administracją jugosłowiańską. W 1954 Strefa A przeszła pod cywilną administrację włoską, a Strefa B pod cywilną jugosłowiańską. Wolne Terytorium Triest formalnie przestało istnieć w 1975 r.

²¹ Zob. *Študentsko gibanje...*, s. 111–120.

²² Ibidem, s. 152–153; B. Mihevc, *Študenti v šoli zgodovine: Ljubljana, 1968–1971*, „Zgodovina v šoli” 3–4/2008, s. 15–18.

Okres od drugiej połowy 1971 do roku 1974 nazwano później „etapem wygasania”²³. Radykalnie lewicowe manifesty w „Tribunie” szły w parze z powątpiewaniem, czy studenci są naprawdę rewolucyjni. Jednocześnie pojawiały się oskarżenia, że „ultralewicowa klika” zmonopolizowała czasopismo wszystkich studentów lublańskich. Próbą ożywienia ze strony radykalnej lewicy był Ruch 13 Listopada (G13N), powołany w końcu 1971 roku jako struktura z konkretnym programem politycznym i sformalizowanym kierownictwem²⁴. Okazał się on jednak tylko kilkutygodniową efemerydą.

W 1972 roku ekipę Kavčiča odsunięto od władzy. Zakończył się „słoweński liberalizm”, na długo zapanował konserwatywny klimat polityczny i kulturowy. Ostatnią akcją ruchu studenckiego było podpisanie w styczniu 1974 ogólnojugosłowiańskiej rezolucji w obronie represjonowanych współpracowników pisma „Praxis”. Dwaj słoweńscy sygnatariusze, Darko Štrajn i Vinko Zalar, zostali skazani na dziesięć miesięcy więzienia²⁵. W 1974 roku SŠLVZ rozwiązano, a jego członków i agendy włączono do Związku Socjalistycznej Młodzieży Słowenii (ZSMS).

„Tribuna”, Radio Študent i ŠKUC istnieją do dzisiaj. Ten ostatni odegrał szczególnie ważną rolę w latach 70. i 80. jako nisza, w której rozwijała się kultura alternatywna i awangardowa. Od 1984 roku był też pierwszym legalnym podmiotem występującym w publicznym dyskursie jako rzecznik praw gejów i lesbijek.

Dyskusja – lub raczej nie-dyskusja – o latach 1968–1972 zaczęła się po śmierci Tito. Tom w serii „krt” był wydany przy okazji XI Kongresu ZSMS w 1982 roku, który był ostatnią próbą ożywienia ideowego oficjalnej młodej lewicy. Autorzy przedmowy stwierdzali, że dotąd funkcjonowały mity, a nie rzetelna analiza kontestacji.

Jeden z takich mitów to pogląd, iż znacznie istotniejsze było zamknięcie w 1964 roku krytycznego wobec władz pisma „Perspektive”, a z ruchu studenckiego 1968–1972 ważna jest tylko część publikacji literackich w „Tribunie”; reszta to farsa²⁶. W 1982 roku nie powiedziano tego wprost, ale implicite pogląd ten przypisano pokoleniu egzystencjalistyczno-demokratycznej inteligencji z lat 50. i jego kontynuatorom, w tym zwolennikom czołowego słoweńskiego dysydenta Jožego Pučnika, „ojca duchowego niepodległości”. Kilka lat później okazało się, że to oni właśnie wygrali zarówno spór o Słowenię, jak i spór o historię. Mimo odsunięcia ekipy Kavčiča w środowisku menedżerskim oraz naukowo-eksperymentalnym rozwijała się idea transformacji Słowenii w kierunku liberalnego kapitalizmu²⁷. W tym sensie więc słoweński „1968” poniósł klęskę, a co więcej, wielu jego liderów przeszło na drugą stronę sporu socjalizm–kapitalizm. Przeżyli oni lata 70. w instytucjach naukowych lub kulturalnych, uaktywnili się w ruchu demokratycznym lat 80. i stali się znaczącymi postaciami elit politycznych, kulturalnych i naukowych, a potem współtwórcami niepodległości i liberalnej transformacji.

Dimitrij Rupel, w 1968 roku współautor radykalnych manifestów kulturowych, był jednym z architektów słoweńskiej niepodległości i czołowych polityków dwóch jej pierwszych dekad²⁸. Pavel Gantar, jeden z liderów SŠLVZ i G13N, był współtwórcą przekształcenia ZSMS w partię polityczną Liberalna Demokracja Słowenii (LDS), która rządziła krajem w latach 1994–2004. Sam obejmował tękę ministra środowiska (1994–2000) i ministra informatyzacji (2002–2003). W 2007 roku przeszedł do nowej socjalliberalnej partii Zares („Naprawdę”), a w latach 2008–2011 był spikerem głównej izby Parlamentu. Pavel Zgaga (1971: G13N), profesor na Wydziale Edukacji Uniwersytetu Lublańskiego, w latach 1993–1999 był wiceministrem,

²³ C. Baškovič et al., *Prispevki...*, s. XLI.

²⁴ *Študentsko gibanje...*, s. 263–276.

²⁵ Wyroki zostały następnie zawieszono. Jednym z sześciu skazanych był późniejszy premier Serbii Zoran Đinđić.

²⁶ C. Baškovič et al., *Prispevki...*, s. IX–XI.

²⁷ B. Repe, *Liberalization of Slovene Society in Late Sixties*, [w:] idem, *Slovene History...*, s. 65.

²⁸ R. Pesek, *Osamosvojitve Slovenije*, Ljubljana 2007, passim.

a następnie (1999–2000) ministrem oświaty i sportu. Współtworzył proces boloński w Europie.

Jaša Zlobec (1971: G13N) był posłem LDS i ambasadorem w Belgii. Darko Štrajn w latach 1986–1993 był dyrektorem Instytutu Pedagogicznego przy Uniwersytecie Lublańskim, jest prezesem think-tanku Liberalna Akademija. Ciril Baškovič, przewodniczący Komitetu Wykonawczego SŠLVZ, w latach 1992–1997 sekretarz stanu w Ministerstwie Nauki i Technologii i 2000–2004 w Ministerstwie Kultury, w 2017 roku został przewodniczącym Rady Programowej Radia i Telewizji Słowenii. Frane Adam w latach 1989–1992 był prezesem Słoweńskiego Towarzystwa Socjologicznego. Milan Jesih i Ivo Svetina należą do czołówki współczesnych poetów i dramaturgów słoweńskich, obaj pełnili funkcję prezesa Stowarzyszenia Pisarzy Słoweńskich. Marjan Pungartnik jest pisarzem, poetą i animatorem życia kulturalnego w Mariborze.

Nie wszyscy wpisali się jednak w liberalną transformację. Vojin Kovač „Chubby” zmarł w 1985 roku, według miejskiej legendy był pierwszą słoweńską ofiarą AIDS. Marijan Poljšak, lider S4B, w 1973 roku więziony za działalność nacjonalistyczną, w latach 1992–1996 był posłem Słoweńskiej Partii Narodowej, w 1997 roku kandydował na prezydenta, uzyskując 3,2% głosów. Obecnie kieruje marginalną nacjonalistyczną partią Związek Wspólnot na rzecz Państwa Narodowego²⁹.

W 2008 roku ukazał się numer tematyczny pisma „Zgodovina v šoli” („Historia w szkole”) poświęcony czterdziestej rocznicy ruchu studenckiego. Štrajn stwierdził tam, że ruch studencki jest zapominany lub przemilczany, gdyż nie wpisuje się w „narodową” konstrukcję historii Słowenii, choć wątki karyńcko-triesteńskie wskazują, iż nie był całkowicie oderwany od tak zwanej kwestii narodowej. W istocie ruch studencki był największym ruchem protestu w dziejach Słowenii 1945–1991, a jego marginalizowanie na rzecz gloryfikacji historii „dysydentów”

skupionych wokół kolejnych pism intelektualnych jest tendencyjną „prywatyzacją historii”³⁰. Według Bogomira Mihevc’a ruch studencki był w dłuższej perspektywie bardzo skutecznym ruchem modernizacyjnym i demokratycznym, przyczynił się do stworzenia nowoczesnego uniwersytetu³¹. Frane Adam w wywiadzie powiedział, że nie ma dziś do ruchu 1968 stosunku sentymentalnego, ale uznaje go za czas kreatywności, innowacyjności i pluralizmu³².

Gregor Tomc w 2010 roku ocenił, iż słoweński „1968” z definicji miał samoo graniczenia. Był lewicową kontestacją w lewicowym państwie. Cele ruchu studenckiego – więcej równości, więcej samorządności, więcej socjalizmu, sprzeciw wobec imperializmu USA i ZSRR – były formalnie zgodne z oficjalną linią władz. Jugosłowiańska generacja 1968, w odróżnieniu od amerykańskiej, czechosłowackiej czy polskiej, nie przeżyła również traumatycznego doświadczenia pokoleniowego. Studenci i hipisi słoweńscy nie mieli też „swojej” muzyki. Pierwszy słoweński zespół progresywnego rocka niosący kontrkulturowe przesłanie, Buldožer, powstał dopiero w 1975 roku³³.

Kontestacja 1968–1972 stała się też tematem filmów dokumentalnych, wystaw, paneli dyskusyjnych oraz edukacji szkolnej. W Muzeum Miejskim Lublany na nowej narracyjnej niechronologicznej wystawie stałej *Obrazi Ljubljane*, otwartej w 2005 roku, znalazły się rekonstrukcja baru Šumi z manekinami hipisów i napisem „Chubby was here” oraz witryna poświęcona komunie G-7 i teatrowi Pupilija Ferkeverk. Muzeum prowadzi lekcje o roku 1968³⁴. W 2006 roku w centrum kultury „Stara elektrarna” przeprowadzono rekonstrukcję spektaklu *Pupilija, papa Pupilo pa*

²⁹ D. Štrajn, *Kako razumeti...*, s. 6.

³⁰ B. Mihevc, *Študenti...*, s. 17–19.

³¹ G. Kreačić, *Pogled na študentsko gibanje v Sloveniji 1968–1972 z današnje perspektive: pogovor z dr. Franetom Adamom*, „Zgodovina v šoli” 3–4/2008, s. 21.

³² G. Tomc, *A Tale...*, s. 186.

³³ G. Kreačić, *Študentska in mladinska neformalna kulturna gibanja 1968–1972 v Sloveniji. Ogleđ razstave v Mestnem muzeju Ljubljana*, „Zgodovina v šoli” 3–4/2008, s. 23–27.

²⁹ M. Poljšak, *Moj življenjepis*, <https://www.zsnd.si/ustanovitelj-marjan-poljsak> (1.02.1018).

*Pupilčki*³⁵. W 2009 roku w Międzynarodowym Centrum Sztuk Graficznych otwarto czasową wystawę *Maj '68 v Parizu in študentsko gibanje 1968–1972 v Ljubljani*. W towarzyszącej dyskusji panelowej, przy pełnej sali, wzięli udział między innymi Pungartnik, Zgaga, Adam, Štrajn (moderator), Goranka Kreačič (1969: Grupa 443) oraz człowiek z dawnej policyjnej strony barykady, Pavle Čelik. Według relacji prasowej „przedstawione poglądy na ruch

³⁵ Pupilija, papa Pupilo and the Pupilceks – 2006. *Reconstruction of the performance by Theatre Pupilija Ferkeverk*, 2009, <http://www.perfomap.de/map1/iii.-kuenstlerische-praxis-als-forschung/pupilija-papa-pupilo-reconstruction/pupilija-papa-pupilo-and-the-pupilceks-reconstruction> (1.02.2018).

studentki były tak różnorodne, że uczestnicy nie mogli znaleźć wspólnego języka. Okrągły stół oddał pluralizm poglądów, jednak debata się nie rozwinęła. Zostaliśmy z mnogością rozlicznych historii, ale bez wspólnego dziedzictwa, które można by wykorzystać wspólnie”³⁶.

³⁶ P. Grafenauer, *Pluralnost pogledov na študentsko gibanje*, 24.03.2009, http://www.mladina.si/80432/24-03-2009-pluralnost-pogledov-na-studentsko-gibanje/?utm_source=dnevnik%2F24-03-2009-pluralnost-pogledov-na-studentsko-gibanje%2F&utm_medium=web&utm_campaign=oldLink (1.02.2018).

abstract

“OTHER MATTERS APPEAR UPON CROSSING THE RUBICON OF THIRTY YEARS OF AGE”. THE SLOVENIAN CONTESTATION OF 1968–1972 AND ITS HEROES YEARS AFTER

Grzegorz Skrukwa

The paper discusses the students' movement of 1968-1972 in Slovenia, its political, social and cultural circumstances and outcome in the country's history and culture. The students' movement had three stages: apolitical (1968-1969), political (1970-1971) and expiration stage (1971-1972). As Slovenia is a small country and until 1975 there had been only one university, basically the entire generation of cultural and academic, and then state elites active in the 1980s and 1990s had some biographical relations with the 1968-1972 movement. Some former leaders of the students' movement co-created the liberal political and economic transformation. Other remained critical of it while retaining Marxist point of view. For many, the years between 1968 and 1972 are mainly a romantic stage of life, remembered with nostalgia. The discussion on students' movement in Slovenia was started already at the time of limited freedom of speech in the 1980s and has been continued since.

Key words: students' movement, contestation, Slovenia, avant-garde, memory